KIBRIS'TAKİ KAYIP AİLELERİNİN İHTİYAÇLARI

COMMITTEE ON MISSING PERSONS IN CYPRUS

CMP

ICRC

TEŞEKKÜR

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Kıbrıs Kayıp Şahıslar Komitesi (KŞK) ile mülakatlar yapan ve hayat hikayelerini içtenlikle paylaşan kayıp ailelerine en derin şükranlarımızı sunarız. Bu durumun birçok kişi için son derece acı verici olduğunu anlıyoruz. Sevdikleri hakkında konuşan kayıpların anneleri, babaları, eşleri, çocukları ve torunlarıyla vakit geçirmek bizim için çok değerli ve engin bir tecrübe olmuştur.

ICRC ve KŞK olarak hazırlanan bu raporun, mülakat yapmış olduğumuz ailelerin sesini layıkıyla duyurabileceğini, yetkililer ve diğer ilgililerin Kıbrıs'taki kayıp şahısların akıbetini ve yerlerini belirlemede yapılan tüm çalışmalara destek olmaya devam etmesi için bilgilendirici ve yararlı olacağını ve sürdülüren çalışmaların aile fertlerinin çok yönlü ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması için uyarlanacağını ümit ediyoruz.

KŞK Hakkında

Kayıp Şahıslar Komitesi'nin (KŞK) görevi, kayıp ailelerinin acılarını hafifletmek amacıyla kayıp şahısların akıbetini belirlemektir. Bu tanımlamaya, kayıp şahısların ölümüne neden olan koşulların soruşturulması veya kayıp vakalarıyla ilgili herhangi bir tarafa sorumluluk yüklemek dahil değildir. KŞK, adadaki her iki toplum tarafından atanan birer üye ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) tarafından seçilen ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından atanan üçüncü bir üyeden oluşmaktadır. Bütün KŞK kararları ise oy birliğiyle alınmaktadır.

ICRC Hakkında

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), tamamen insani misyonu ile hareket eden; görevi savaş ve şiddet mağdurlarının yaşamını ve onurunu korumak olan tarafsız, yansız ve bağımsız bir kuruluştur. Cenevre Sözleşmelerinin ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin kurucu organı olan ICRC, uluslararası insan hakları hukuku ve evrensel insan hakları ilkelerini yayma ve güçlendirme yoluyla acıları önlemeye çalışmaktadır. Kayıp vakalarının önlenmesi ve ele alınmasında, ayrıcakayıp yakınlarının ihtiyaçlarına cevap verilmesinde devletleri birinci derecede sorumlu tutulmakla birlikteICRC kayıplar konusunun doğallığında komplike bir olay olduğunu kabul ederek ve bu nedenle, kayıp şahıslar ve yakınlarıyla ilgili çeşitli konuları tanımlayıp anlayarak hem ilgili devletler tarafından 60 farklı yerde sürdürülen kayıp arama çalışmalarına hem de kayıp yakınlarının çok yönlü ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için teknik danışmanlık ve destek sunmaktadır.

NİSAN 2019

Kapak sayfasının sağ üst tarafındaki fotoğrafı kullanmamıza izin veren Nick Danziger'e teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 3

ÖZET 5

1. KAYIPLARIN ETKİSİ 8

2. KIBRIS'TAKİ KAYIP AİLELERİ 9

3. AİLE İHTİYAÇ DEĞERLENDİRMESİ 10

4. ANA BULGULAR 14

4.1 AİLELERİ İÇİN KAYIP OLAN YAKINLARININ AKİBETİNİ VE NEREDE OLDUKLARINI BİLME İHTİYACI 14

4.2 KAYIP YAKINLARININ FARKINA VARILMASI ve YAŞADIKLARININ ANLAŞILMASI İHTİYACI 18

4.3 PSİKOLOJİK VE PSİKOSOSYAL İHTİYAÇLAR 22

4.4 EKONOMİK VE İDARİ İHTİYAÇLAR 28

5. SONUÇ 30

6. ÖNERİLER 31

6.1 KIBRISLI RUM VE KIBRISLI TÜRK YETKİLİLERE YÖNELİK BAŞLICA ÖNERİLER 31

6.2 KIBRIS'TAKİ KAYIP ŞAHISLAR KOMİTESİ'NE (KŞK) YÖNELİK ÖNERİLER 32

6.3 KAYIPLAR KONUSUYLA İLGİLİ DİĞER TARAFLARA YÖNELİK ÖNERİLER 33

7. EK 34

ÖZET

Kıbrıs'taki kayıp yakınları, geçtiğimiz kırk elli yıl boyunca (44-55 yıl) sevdiklerinin akıbetini öğrenmek için beklediklerinden dolayı derinden etkilenmişlerdir. Hem kayıp olan yakınlarını bulma çabaları, hem de yakınlarının bulunamaması durumunda onların tamamen kayıp kalma ihtimalini bertaraf etme amacıyla sürekli gayret eden tüm ailelerin yaşamları bu durumun oluşturduğu duygusal travma ile önemli ölçüde etkilenmektedir.

Kayıp kişilerin aileleri, savaş ve şiddetten etkilenen geri kalan nüfusla benzer deneyimler yaşamış olsalar da, kayıp olan yakınlarının akıbetleri ve yerleriyle ilgili belirsizlik nedeniyle, yıllardır devam eden üzüntü, stres ve anksiyeteden kaynaklanan spesifik zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sonuç olarak, birçok Kıbrıslı ailenin genellikle göz ardı edilen ancak çok yönlü bir yaklaşım gerektiren çeşitli özel ihtiyaçları vardır.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve Kıbrıs Kayıp Şahıslar Komitesi (KŞK), Ekim 2018-Nisan 2019 tarihleri arasında, ortak bir Aile İhtiyaç Değerlendirmesi (AİD) yürüterek Kıbrıs'ta 1963-1964 ve 1974 olayları esnasında kaybolan yakınlarının akıbetleri ve nerede oldukları hakkında henüz cevap alamamış **(toplam 934 aileden) 170 Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum kayıp yakınının** ihtiyaçlarını daha iyi anlamayı amaçlamıştır. Bu rapor, değerlendirmenin birleştirilmiş sonuçlarının bir özetidir.

DEĞERLENDİRMENİN ANA BULGULARI (Mülakata 170 kayıp yakını katılmıştır.)

AİLELERDE KAYIP ŞAHSIN AKIBETİYLE İLGİLİ SÜREGELEN BELİRSİZLİK

Kayıp ailelerinin **%40**'ı, kaybolmuş yakınlarının akıbeti konusundaki belirsizliğin sonucunda, hala hayatta olmaları ihtimalini ya da hala bir yerlerde yaşadıklarına dair inançlı olduklarını dile getirmişlerdir. Aileler, kayıplarının yaşadığına dair umutlu olmalarının kendi sağlıkları açısından da önemli olduğunu vurgulamışlardır. Geriye kalan %60'lık kesim ise akrabalarının kaybolmasından yıllar sonra hala hayatta olup olmadığına dair emin olamasa da, güvenilir bilgi eksikliği ve kalıntıların bulunamaması durumundan dolayı, kayıbın kesin akıbeti ile ilgili şüphelerinin devam ettiğini söylemektedirler.

1. **BİLME İHTİYACI**

Kayıp yakınlarının **%91**'i, en önemli ihtiyaçlarının, sevdiklerinin akıbetiyle ilgili bir bilgi almak olduğunu belirtmiştir. Kayıpları hakkında hayatta mı yoksa ölü mü olduklarını bilmek ve ölmüş olmaları durumunda onları defnedebilmek için kalıntılarının bulunmasını, kimliklendirilmesini ve kendilerine teslim edilmesini istemektedirler. Bu ihtiyaç, ailelerin kayıpları hakkında güncel geri bildirim alma isteklerini de kapsamaktadır.

2. **FARKINDA OLUNMA İHTİYACI**

%57, kayıp akrabalarını bulmak için verdikleri zorlu mücadelenin resmi olarak daha fazla farkına varılması gerekliliğini dile getirdi. Bunların % 60'ı, Kıbrıslı Türk ve Kıbrısı Rum yetkililerin, bekleyen kayıp vakalarının çözülmesi için önemli bilgiler yokolmadan önce, kamuoyuna çağrı yapmalarını istemiştir; % 44'ü ise, bu tür vakaların tekrarlanmasını önlemek için, gelecek nesilleri eğitmenin ve hala kayıp olan şahısların insani yönlerine ve Kıbrıslı aileler üzerindeki insani etkilerine vurgu yapmanın gerekliliğinden bahsetmiştir.

3. PSİKOSOSYAL DESTEK İHTİYACI

%53, sevdiklerinin akıbeti konusunda umut ve umutsuzlukla yaşamaya zorlanmanın bir sonucu olarak derin psikolojik ve psikososyal sıkıntılar yaşadıklarını belirtmiştir. Yakınlarının öldüğüne dair hiçbir kanıtın olmaması, kayıp vakasının çözülememesi, psikolojik ve psikososyal hizmetlere erişim sağlanamaması nedeniyle ailelerin acılarını hafifletmek mümkün olamamıştır. Kayıp yakınlarının % 21'i kendileriyle empati kuramayacak ya da durumlarını anlayışla karşılayamayacağına inandığı kişilerle deneyimlerini paylaşmaya çekindiğini bildirmiştir.

4. EKONOMİK VE İDARİ DESTEK İHTİYACI

Mülakata kalılanların **%29**'u, kayıp vakası sonucunda ailelerin sürekliliğini koruyan ekonomik problemler ve/veya idari zorluklarla karşı karşıya geldiklerini belirtmiştir. Bu sorun evin geçimini sağlayan kişinin kaybolmasından ötürü oluşan ekonomik problemler ve/veya idari zorlukları da kapsamaktadır. Aileler, yaşlı ve kadın olan kayıp yakınlarının sosyal ihtiyaçlarına daha fazla dikkat edilmesi ve onların haklarına ilişkin daha fazla bilgi verilmesini istemiştir.

SONUÇLAR

Ailelerin istediği tek şey, ne kadar acı verici olursa olsun, hayat defterlerinin bu acı dolu sayfasını, kültürel olarak kabul edilebilir ve anlamlı bir şekilde kapatmaktır. Bu istek, (1) kayıp olan akrabalarının akıbeti ve nerede oldukları hakkında bir cevap almak, ve (2) eğer ölmüşlerse, kalıntılarının bulunması, kimliklenmesi ve (3) ailenin isteğine uygun bir cenaze töreni ile defnedilmesini de kapsamaktadır. Aileler sevdiklerinin kayıp durumu ile ilgili tamamen tatmin edici bir ilerleme kaydedilene dek, yakınlarının akıbetlerine ilişkin endişelerine saygı duyulmasını ve ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırken bu durumlarının göz önünde tutulmasını istemektedir.

Kayıp ailelerinin derdine zaman değil, kayıpları ile ilgili cevaplar derman olacaktır.

BAŞLICA ÖNERİLER

Kıbrıs'taki kayıplar sorununun ele alınmasıyla, KŞK'nin oluşturulması ve kayıp şahısların bulunması, kimliklendirilmesi ve kalıntıların ailelere teslim edilmesi de dahil olmak üzere pek çok şey yapılmıştır. Bununla birlikte Uluslararası İnsani Hukuk (IHL), çatışma yaşayan taraflara, savaş veya şiddet içeren durumlar neticesinde kayıp olarak bildirilen kişileri bulmak için alınabilecek tüm önlemleri almasını ve bu kişilerin akıbetleriyle ilgili olarak aileleri bilgilendirmesi konusunda uzun vadeli bir görev yüklemektedir[1]. ICRC'nin Kıbrıs'taki ilgili makamlara önerileri, aşağıda sayılanlar da dahil olmak üzere, ailelerin ihtiyaçlarına odaklanmaları doğrultusundadır:

1. HALA BULUNAMAMIŞ KAYIP ŞAHISLARIN AKIBETİNİN NETLEŞTİRİLMESİ

Bu kapsamda, (toplamda 1072 Kıbrıslı kayıp şahsa tekabül eden)[2] 748 Kıbrıslı Rum aile ve 186 Kıbrıslı Türk ailenin belirsizliklerini giderecek her türlü önlemin alınması ve onların Bilme Hakları yükümlülüğünün yerine getirilmesi. Bu, 1963-1964 ve 1974 olayları esnasında kayıp olanların akıbetlerinin ve nerede olduklarının netleştirilmesini de içermektedir. Bunu başarmak için, Kayıp Şahıslar Komitesi'ne (KŞK) gerekli destek ve maddi yardımın sağlanması.

[1] Uluslararası İnsani Örfi Hukuk Kuralı 117, https://www.ICRC.org/customary-IHL/eng/docs/v1_rul

[2] Belirtilen rakamlar 31.03.2019 tarihi itibarıyla geçerlidir.

2. KAYIPLARIN GÖRÜNÜR KILINMASI VE KAMUOYUNA DUYURMAYA DEVAM EDİLMESİ

Kayıp yakınlarına genel farkındalık ve empati oluşturulmasına yardımcı olunması ve deneyimledikleri olayların insani boyutunun altını çizmek hedefiyle kayıplar konusu ile ilgili kamuoyu ile iletişim kurulması gereklidir.

3. **PSİKOLOJİK VE PSİKOSOSYAL DESTEK SAĞLANMASI**

Ailelerin yaşadığı tüm coğrafi bölgelerde gerek bireysel gerekse grup temelli psikososyal yardım desteği sağlanması gerekmektedir. Psikolojik ve psikososyal destek, konu hakkında yerel hükümet yapıları içindeki donanımlı uzmanlar, sivil toplum kuruluşu veya diğer ilgililer tarafından uygulanabilir. Ek olarak, ciddi psikolojik sorunlar yaşayan kişilerin, kayıp ailelerinin kendine özgü gereksinimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip ruh sağlığı hizmetlerine erişebilmelerini sağlanması gerekir.

4. AİLELERİNİN EKONOMİK VE İDARİ İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ

Tüm Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum kayıp ailelerinin yaşadıkları ekonomik, idari zorluklar ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, ailelerin mevcut hizmet ve avantajlardan haberdar olmalarını ve bunlara erişmelerinin sağlanması ve sunulan hizmet ve avantajların tutarlı olması ve ayrımcılık yapılmadan dağıtılmasının sağlanması gereklidir.

1. KAYIPLARIN ETKİSİ

Kayıpların bireyler, aileler ve genel olarak toplumlar üzerinde yarattığı etki, çatışma, şiddet, göç ve doğal afetlerden kaynaklı oluşan insani felaketler arasında en zarar verici ve uzun vadeli olanıdır. Kayıp olma durumu trajik bir durumdur. Sevdiklerinin nerede olduğunu bilememenin verdiği acı, artan kaygı ve üzüntü nedeniyle ailelerin durumu da bundan farklı değildir.

Kaybolan ve kendisinden haber alınamayan bir şahıs, kayıp vakasının birincil mağdurudur. Bununla birlikte, bu trajedi kayıp şahsın ötesine geçmekte, yakın aile üyeleri de dahil olmak üzere birçok kişiyi etkilemektedir.

Kayıp yakını olmak, yaşamdaki diğer hiçbir deneyime benzemez. Kayıp aileleri belirli bir gerçeklikle yüzleşmekte ve kendilerini belirsiz bir durumun içinde bulmaktadır. Sevdiklerinin akıbeti ve nerede olduklarına dair akıllarından geçen bir çok önemli soru uzun bir süre cevapsız kalmaktadır. Kayıp olmuş akrabalarının yeri ve akıbetiyle ilgili süregelen belirsizlik, aileleri umut ve umutsuzluk duyguları arasında gelgit yaşamaya zorlamaktadır. Ailelerin yaşadığı acı yıllarca sürebilme potansiyeline sahiptir çünkü yalnızca kayıp olan akrabalarını bulmak için değil, aynı zamanda onları asla bulamama ihtimalini ortadan kaldırmak için de sürekli mücadele etmektedirler.

Kayıplar daha geniş toplumların bir parçasıdırlar ve onların kaybolması toplumların aidiyet duygusu üzerinde yıkıcı etkiler yaratabilmektedir. Kayıp şahısların akıbetleri ve nerede oldukları ile ilgili cevap bulunamaması yeni nesilleri de etkileyebilmektedir. Yıllar boyunca akrabalarını kaybetmiş aileler için bu bekleme süreci çekilen ızdırabın nesiller boyunca aktarılmasına sebep vermektedir. Bu durum hem ailelerin hem de toplumun tarihini şekillendirebilecek bir sonuç yaratır.

Kayıp ailelerinin derdine zaman değil, cevaplar derman olacaktır.

Aileler, kayıp akrabalarının akıbetini bilme, hayatta olmaları durumunda onlarla tekrar bir araya gelme, onları sonsuza dek kaybetmiş olmaları durumunda ise kalıntılarını teslim alma ve onurlu bir şekilde defnetme hakkına (Bilme Hakkı) sahiptirler. Savaş sonucu kayboldukları bildirilen kişilerin bulunması için uygulanabilir önlemlerin alınması veya ailelere var olan bütün bilgilerin verilmesi, Uluslararası İnsani Hukuk (IHL) tarafından devletlere yüklenmiş bir görevdir.[1] Uluslararası hukukun ilkelerine saygı duymak, ölüler de dahil olmak üzere tüm insanların onuruna saygı duymak anlamına gelmektedir.

KAYIP OLMANIN ETKİSİ

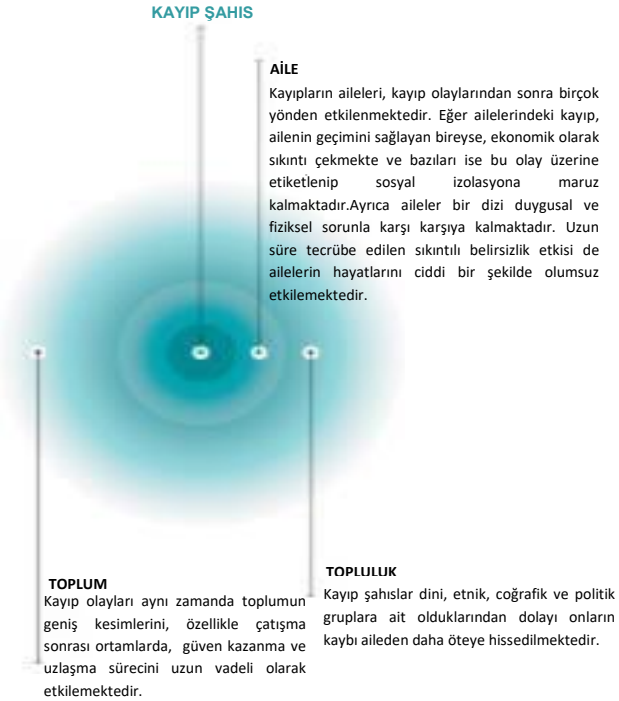

[1] ICRC, Uluslararası İnsani Örfi Hukuk, Kural 117.Bknz: https://www.ICRC.org/customary-IHL/eng/docs/ v1 rul. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku (IHLH) ayrıca kayıp bir akrabanın akıbetini bilgi alma hakkını ve kamu otoritelerinin ortadan kaybolmayı çevreleyen koşullar hakkında etkili bir soruşturma yürütme zorunluluğunu tanımaktadır. Aşağıdaki adreste bulunan "Kayıp Şahıslar ve Aileleri" başlıklı ICRC tanıtım sayfasına bakınız: https://www.ICRC.org/en/document/missing-persons-and-their- families-factsheet

2. KIBRIS'TAKİ KAYIP AİLELERİ

Kıbrıs'taki resmi kayıp şahıslar listesi'ne göre, 1963-1964 ve 1974 olaylarıyla ilgili olarak toplam 2002 Kıbrıslı şahıs kayıp olarak kaydedilmiştir. Bunların,

- 1510 tanesi, kayıp Kıbrıslı Rum'dur;
- 492 tanesi ise kayıp Kıbrıslı Türk'tür.

Kıbrıs'taki Kayıp Şahıslar Komitesi (KŞK), 1963-1964 ve 1974 olayları ile ilgili olarak kaybolan 930 Kıbrıslı'yı kimliklendirip ailelerine teslim etmiş olmasına rağmen, (934 aileye ait) **1,072 Kıbrıslının** yeri ve akıbeti hala aydınlatılmayı beklemektedir.[1] Bu kayıp şahıslardan

- 829'u Kıbrıslı Rum[2]
- 243'ü ise Kıbrıslı Türk'tür.

Toplamda **934 aile** Kıbrıs'ta kayıp yakınlarını aramaktadır.[3] Bunların,

- 748'i Kıbrıslı Rum aileler;
- 186'sı ise Kıbrıslı Türk ailelerdir.

Kayıp kişilerin aileleri, diğer üzüntülerle kıyaslanamayacak boyutta sürekliliğini koruyan bir duygusal mücadele içerisindedirler. Bu aileler, *'Belirsiz Kayıp'* olarak bilinen bir durumdan muzdariptirler. Bu, kaybolan şahsın kesin olarak ölüp ölmediği, geri dönüp dönmeyeceği ya da döndüğünde eskisi gibi olup olmayacağına dair belirsizlikten kaynaklanan, bir yas halidir.[4] Kayıp aileleri umut ve umutsuzluk arasında sürekli bir gelgit içersindedirler. Eğer kayıpları yaşıyorsa onlarla tekrar bir araya gelebilmek için, ölmüşlerse de onları kimliklendirip onurlu bir şekilde defnetmek için yakınlarının akıbetini ve yerlerini açıklığa kavuşturma ihtiyacı hissetmektedirler.

Geçtiğimiz kırk-elli yıl boyunca (44-55 yıl), Kıbrıslı kayıp yakınları sevdiklerine ne olduğunu öğrenmeyi beklemekten dolayı derinden yıpranmıştır. Bu durumun oluşturabileceği duygusal travma, yalnızca kayıp olan akrabalarını bulmak için değil, aynı zamanda onları asla bulamama ihtimalini de bertaraf etmek için sürekli bir çaba sarf eden tüm ailelerin yaşamlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle, tespit edilen ihtiyaçlar ile mevcut kaynaklar ve/veya müdahaleler arasındaki boşlukları kapatmaya başlamadan önce, kayıp kişilerin ailelerinin insani ihtiyaçlarını değerlendirmek önem arz etmektedir.

[1] Atıfta belirtilen sayı, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kayıp şahısların sayılarıda olmak üzere 27.03.2019 tarihi itibariyla geçerlidir.
[2] Bu terim, yukarıda belirtilen olaylarla ilgili olarak kayıp olan Kıbrıslı Rum, Ermeni, Maronit, Yunan ve Amerikan şahıslar da dahil olmak üzere, Kıbrıs Rum Kesimi yetkilileri tarafından sunulan tüm kayıp vakalarını içermektedir.
[3] Yukarıdaki not 7'ye bakınız.
[4] Yukarıdaki not 4'e bakınız.

3. AİLE İHTİYAÇ DEĞERLENDİRMESİ

KŞK, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ni (ICRC) Ekim 2018-Nisan 2019 tarihleri arasında Kıbrıs'ta hala 1963-1964 ve 1974 yıllarındaki olaylar esnasında kaybolmuş yakınlarının yeri ve akıbetini bilmeyen Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum aileler ile ortak bir Aile İhtiyaç Değerlendirmesi (AİD) yapmaya davet etmiştir. Aile İhtiyaç Değerlendirmesini'nin yegane amacı insanlara yardım etmek olup, Kıbrıslı kayıp ailelerinin bugün karşılaştıkları spesifik zorluklar, ihtiyaçlar, içinde oldukları zor durumla başa çıkma mekanizmaları ve beklentileri hakkında bilgi edinmektir. Bu rapor ICRC tarafından yürütülüp, bahsi geçen olaylar çerçevesinde doğrudan etkilenen ailelerle yapılan mülakatlara dayanan bulguların bir özetidir. Ailelerin çok yönlü ihtiyaçlarının kapsamlı bir şekilde nasıl ele alınabileceğine ilişkin tüm paydaşlara sonuçlar ve öneriler sunmaktadır.

Kayıp kişilerin aileleri, savaş ve şiddetten etkilenen diğer insanlarla benzer deneyimler yaşamış olsalar da, kayıp olan yakınlarının akıbetleri ve yerleriyle ilgili belirsizlik nedeniyle, yıllardır devam eden üzüntü ve anksiyeteden kaynaklanan spesifik zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sonuç olarak, bir çok Kıbrıslı kayıp yakınının çoğu zaman göz ardı edilen ancak çok yönlü bir müdahale gerektiren çeşitli özel ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlardan bir kaçı şunlardır:

⇒ Kayıp kişinin akıbetini, nerede olduğunu ve nasıl kaybolduğunu bilmek;
⇒ Duygusal ihtiyaçlar;
⇒ Ekonomik ihtiyaçlar;
⇒ Yasal ve idari ihtiyaçlar;
⇒ Durumları ile ilgili farkındalık gösterilmesi ve adaletle ilgili ihtiyaçlar.[5]

Değerlendirme Örneklem Çerçevesi

Bu AİD kapsamında mülakat yapılmak üzere rastgele seçilen **170 aile üyesi,** 234 kayıp şahsı temsil etmektedir. Bu rakam resmi kayıp şahıslar listesine göre hala kayıp olduğu değerlendirilen şahısların yaklaşık %22'sini oluşturmaktadır.

Örneklemin istatistiksel olarak uygun olup bütün kayıp kişi ve ailelerini temsil etmesini sağlamak, ve bu unsurların ailelerin ifade ettiği sıkıntı ve ihtiyaçlar üzerinde belirli bir etkiye sahip olup olmayacağını değerlendirmek ve örneklem yapısını tanımlamak için belirli kriterler seçilmiştir. Bu kriterler şunlardır:

[5] Ailelerinin ortak ihtiyaçları, 2003 yılında Kayıplara Dair Uluslararası Hükümet ve Sivil Toplum Uzmanları Konferansı tarafından tanınmış ve aynı yılın sonunda 28inci Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Konferansında da benimsenmiştir.
Bkz: https://www.ICRCorg/en/doc/assets/files/other/themissing conf 03.2003 en 90.pdf

Mülakat yapılan ailelerin kayıp şahısla olan ilişkisi:

Kendileriyle mülakat yapılan kişilerin tamamı kayıp şahısların yakın akrabalarıdır. Kaybolmanın meydana gelmesinden bu yana geçen süre göz önüne alındığında, yakınının kaybolmasından doğrudan etkilenen birçok aile ferdi vefat etmiştir. Sonuç olarak, kayıp olaylarının gelecek nesiller üzerindeki uzun vadeli etkisini anlamak için yeni neslin (kayıp şahsın torunları) değerlendirmeye dahil edilmesi önem arz etmektedir.

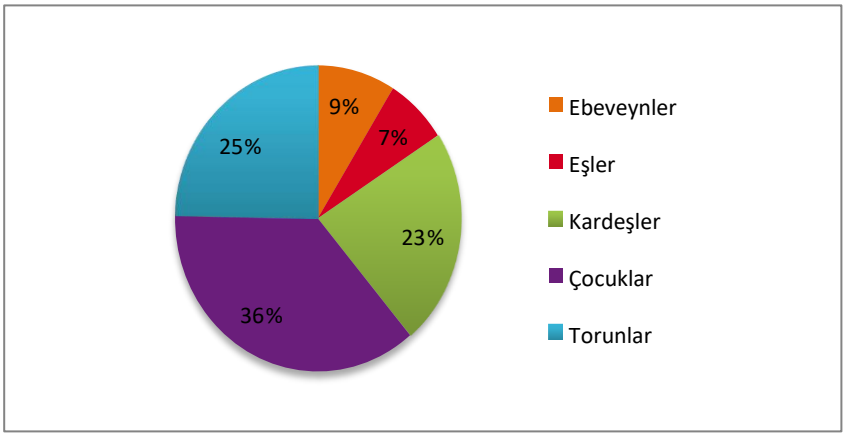

Grafik 2: Mülakata katılanların Kayıp Şahıs / Şahıslarla Olan İlişkisi

Mülakat yapılan ailelerle ilişkili kayıp şahısın cinsiyeti:

Hala kayıp olarak kabul edilen Kıbrıslıların yaklaşık % 13'ü kadındır. Bu sebeple, kayıp kişinin cinsiyeti ile ailelerinin yaşadığı müteakip zorluklar, ihtiyaçlar ve beklentiler arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla AİD örneğini yapılandırmak için cinsiyet değişkeni de kullanılmıştır. Kadınların AİD örneklem çerçevesindeki yüksek temsili, bu değerlendirme kapsamında kendileriyle mülakat yapılan ve 20 ya da daha fazla kadın akrabasını arayan bir kısım ailelerden kaynaklanmaktadır (bkz. Grafik 3).

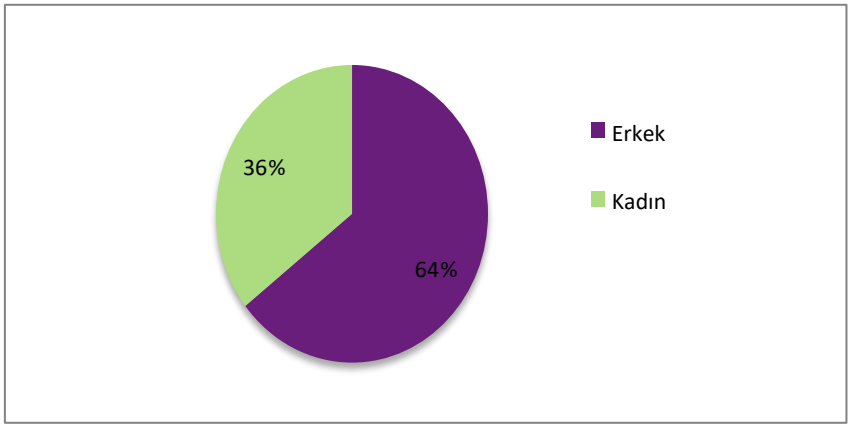

Grafik 3: Mülakat Yapılan Ailelerle İlişkili Kayıp Şahısların Cinsiyeti

Mülakat yapılan ailelerle ilişkili kayıp kişinin kaybolduğu yıl:

Kayıp olayının meydana geldiği dönemde ailelerin yaşadığı belirli zorluklar ve ihtiyaçlarının arasındaki farkı görebilmek için, her iki çatışma dönemi (1963-64 ve 1974) AİD örneklemini yapılandırmada kullanılmıştır (bkz. Grafik 4).

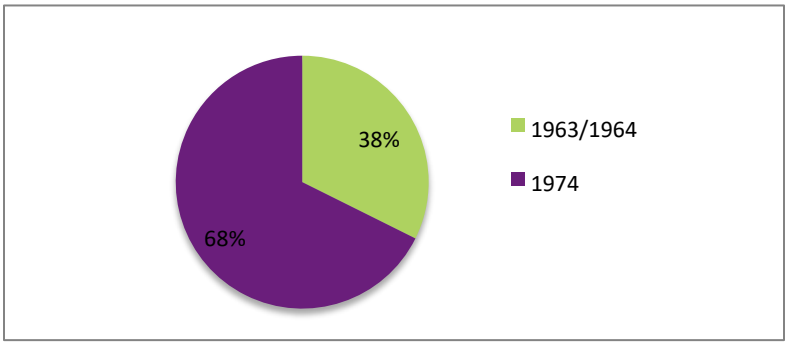

Grafik 4: Mülakat Yapılan Ailelerle İlişkili Kayıp Kişinin Kaybolduğu Yıl

Görüşme yapılan ailelerin coğrafi dağılımı:

Seçilen AİD örneklemi, kayıp ailelerinin ikamet ettiği tüm alanları kapsamaktadır. Bölge başına görüşülen toplam kişi sayısı için Grafik 1'e bakınız.

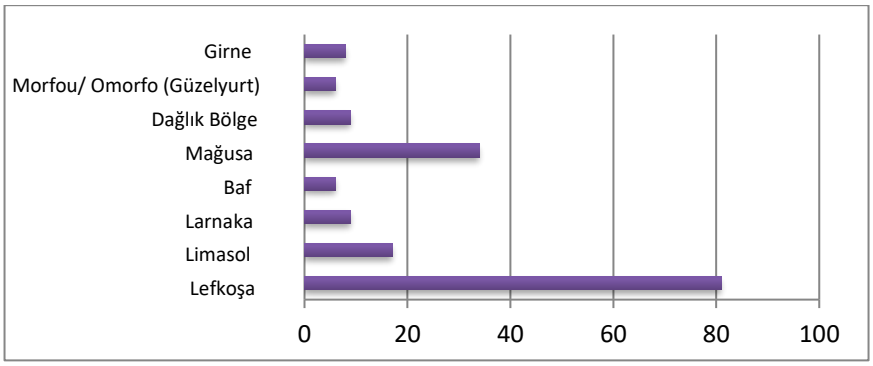

Grafik 1: Mülakata Katılan Bireylerin Bölgelere göre Dağılımı

Veri Toplama

İlgili literatür ve raporların taranması, kayıp olmuş akrabalarını aramaya devam eden ailelerle yapılan derinlemesine mülakatlar ve odak grup çalışmalarını içeren karma veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. İlgili bazı konulara alternatif bir bakış açısı kazandırmak üzere kayıplar konusu ile ilgili özel bilgilere sahip olan kilit kişilere de mülakatlar yapılmıştır. Toplam 170 Kıbrıslı, ya detaylı yapılandırılmış mülakatlardan birisine ya da 22 Ekim 2018-22 Şubat 2019 tarihleri arasında yapılan odak grup toplantılarından birisine katılmıştır.

Kayıp olaylarının gerçekleşmesinin üzerinden uzun yıllar geçmiş olması ve ailelerin çoğunluğunun çok uzun zamandır kayıp olan yakınlarıyla ilgili derinlemesine konuşmamış olması göz önüne alınarak, kaybolmanın vuku bulmasından bu yana mülakata katılan kişilerin hayatlarının ne denli karmaşık olduğunun yansıtılmasını sağlamak ve onlara dinlenildiklerini ve desteklendiklerini hissettiren bir ortam oluşturmak adına veri toplama için nitel yöntem tercih edilmiştir. Toplanan nitel verilere dayanarak nicel sonuçlar da çıkarılmıştır.

Mülakata başlamadan önce, tüm katılımcılara değerlendirmenin amacı ve hedefleri açık bir şekilde anlatılmış ve paylaşılan bilgilerin kimlerle ve nasıl kullanılıp, saklanacağı ve işleneceği bilgisi paylaşılmıştır. Bunun yanında, değerlendirme sonuçlarının kim tarafından ve nasıl kullanılacağı da dahil olmak üzere, değerlendirmenin amaçları ve özellikleri katılımcının ana dilinde yazılı bir bilgi notu olarak da verilmiştir. Ailelerin gerektiğinde psikososyal destek almalarını sağlamak için mülakatlarda bir KŞK Psikoloğu da hazır bulunmuştur.

Mülakatlara katılan şahısların bazıları (n = Toplam 170 Katılımcıdan 67), Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği'ni (DASS-21) de şahsen doldurmuşlardır.[6] Bu değerlendirme kapsamında kendileriyle mülakat yapılan katılımcıların tamamı DASS-21 anketini doldurmadığından, rapor bulguları, tüm kayıpların ailelerini temsil etmeyen, indirgenmiş bir örnekleme dayanmaktadır. Mülakat yapılan kişileri KŞK Psikologları seçmiştir. Dolayısıyla, alt örneklemde olası seçim yanlılığı olabileceği hususu kaydedilmelidir. DASS-21 anketini tamamlayan katılımcıların yerleştirilmiş olduğu beş kategori: ebeveynler (% 8); eşler (% 5); kardeşler (% 28); çocuklar (% 35); ve torunlardır (% 24).

ICRC Kişisel Verileri, Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin ICRC Kurallarına[7] uygun olarak, KŞK ise verileri yeni Avrupa Genel Veri Koruma Yönetmeliği kurallarına göre uygulamaktadır.[8]

[6] DASS-21 sorularıyla farklı değişkenlerin (stres, depresyon, anksiyete) nasıl puanlandığını içeren bir açıklaması şu adresten bulunabilir: http://www2.psy.unsw.edu.au/groups/dass/
[7] Şu adresten ulaşılabilir: https://www.ICRC.org/en/publication/4261-ICRC-rules-on-personal-data-protection
[8] Şu adresten ulaşılabilir:https://eugdpr.org/

4. ANA BULGULAR

4.1 Aileleri İçin Kayıp Olan Yakınlarının Akibetini ve Nerede Olduklarını Bilme İhtiyacı

Bu değerlendirmenin bir parçası olarak kendileriyle mülakat yapılan aileler tarafından ifade edilen en acil ihtiyaç, mümkün olan en kısa sürede kayıp akrabalarının akıbeti ve nerede olduğu hakkında alacakları kişiselleştirilmiş bir cevaptır.

Nitekim kendileriyle mülakat yapılan ailelerin % 91'i, sevdiklerinin akıbetiyle ilgili bir cevap almak istediklerini belirtmiştir: Hayatta olup olmadıklarını bilmek ve ölmüş olmaları durumunda onları defnetmek üzere kalıntılarını kimliklemek ve teslim almak istemektedirler.

Ailelerden, kayıp akrabalarının akıbetiyle ilgili içten içe neye inandıklarını ifade etmeleri istenmiştir. Kendileriyle görüşülen ailelerin yarısından fazlası kayıp olan akrabalarının öldüğüne inanırken, % 40'ı kayıp akrabalarının akıbeti konusundaki belirsizliği ifade ederek, muhtemelen hala hayatta olabileceğini ya da hala bir yerlerde yaşadıklarını düşünmektedirler (bkz. Grafik 5). Onlar için kayıp akrabalarının yaşadığına dair bir umut hissetmek, kendi esenliklerini sağlamak adına da çok önemlidir.

> ***"Eğer beni telefonla arayıp kemiklerin bulunduğunu söylerseniz, sanırım beni ikinci kez öldürmüş gibi olursunuz çünkü buna inanmak istemiyorum... Bu halimde kalıp umut beslemeye devam etmeyi tercih ederim. Bazıları ne olduğunu bilmeyi tercih ediyor. Bense mümkün olduğu kadar uzun süre umutlu kalmayı tercih ediyorum."*** (Kaybın kızı)

Grafik 5: Ailelerin Kayıp Akrabalarının Muhtemel Akıbetlerine Yönelik Tutumları

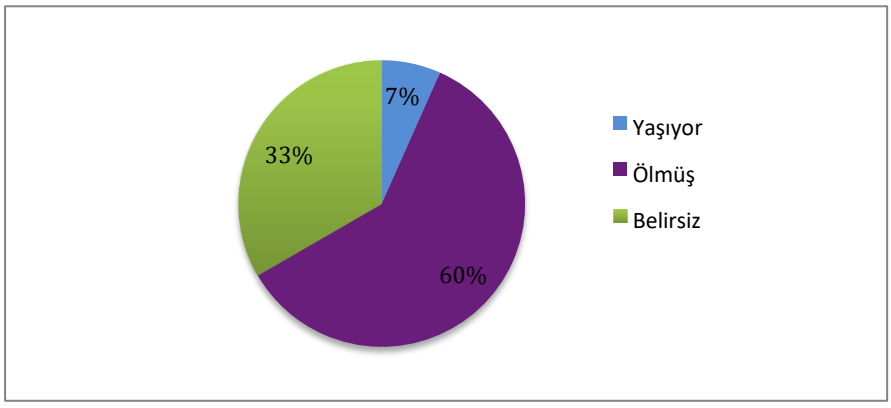

Diğer ailelerin kayıp akrabalarının akıbeti konusundaki tutumları sürekli değişime uğramıştır. Birçoğu son zamanlarda KŞK'nin kayıp şahısların kalıntılarını kimliklendirilip ailelerine teslim etmesiyle birlikte sevdikleri kişilerin ölmüş olabileceği ihtimalini kabul etmiştir. Kayıp yakınları, akrabalarının kaybolmasından yıllar sonra hala hayatta olduğundan şüpheli olsalar da, güvenilir bilgi eksikliği ve kalıntılarının bulunamaması, kayıplarının kesin akıbeti üzerinde kalıcı şüpheler yaratmaya devam etmektedir. Nitekim, görüşülen kişilerin % 51'i, uzun yıllar süren aramalar sırasında karşılaştıkları başlıca zorluklardan birinin hiç bilgi alamamak ya da kafa karıştırıcı, çelişkili bilgiler almaktan kaynaklandığını bildirmişlerdir.

> ***"Yani çok özel, çok değerli, çok yakın olduğunuz birisini kaybettiğinizi bilmek, bunu kabul etmek ilk aşamada çok zor geliyor. Ve hala umut var diyorsunuz ... O kayboldu, ama hala umut var. Zaman geçiyor ve hiçbir haber almıyorsunuz, ama yine de biraz umudunuz kalıyor. İşte en zor taraf da burası. Birini sağlık nedenlerinden veya kazadan dolayı kaybederseniz, o kişinin gittiğini ve bir daha asla geri gelmeyeceğini bilirsiniz. Ancak bizim durumumuzda , asla gerçekleşmeyebilecek bir umudunuz oluyor. Bence insanların yaşadığı ikilem de budur."*** (Kaybın eşi)

Kalıntıların bulunamaması aileler için kalıcı, hiç bitmeyen bir acı haline gelmiştir. Aileler, yeni muhtemel gömü yerlerinin bulunduğu ve/veya daha fazla kalıntıların bulunduğuna dair haberler yayılıp da kendi sevdiklerinin onlar arasında olmadığını öğrendikçe sürekli olarak umut ve umutsuzluk arasında gelgitler yaşamaktadırlar. Aileler, sevdiklerinin ölümüne sadece ve sadece onların kalıntılarına ulaşıldıktan sonra ikna olacaklarını belirtmiştirler. Ziyaret edip dua edebilecek bir mezarın bile olmaması ailelerin acılarını ağırlaştırmaktadır.

> ***"En azından kalıntıları bulurlarsa onları görebilir ve defnedebilirsiniz... Onları toprağa verip ziyaret edebilirsiniz... Oğlumu ziyaret etmek için nereye gidebilirim ki? Bu beni çok etkiliyor... Hayal edebileceğinizden çok daha fazla... Zaman geçtikçe, yara kanamaya devam ediyor."*** (Kaybın annesi)

Her ne kadar aileler, çevrelerindeki kişiler tarafından kayıp akrabalarının öldüğünü varsaymaları ve o şekilde davranmaları tavsiyelerine maruz kaldıklarını bildirmiş olsa da, kayıp sevdiklerinin unutulacağına dair hiç bitmeyen güçlü bir korkuyla tanımlanan, kuvvetli bir sorumluluk duygusu hissetmeye devam etmektedirler. Aileler, aramayı bırakmanın kayıp akrabalarını terk etmeye eşdeğer olacağını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, aileler yerleri belli olup kalıntıları bulunana ve kendilerine yakışır bir şekilde defnedilene kadar kayıp yakınlarını aramayı bırakmak istememektedir. Bu oluncaya kadar, sevdiklerinin kaybolması ailelerin günlük hayatlarını etkisi altına almaya devam edecektir.

"Her zaman kayıplarımıza karşı bir şeyler borçlu olduğumuz hissi var. Kendime değil, kayıplara. Bir mezara sahip olmayı ve o mezarda yatmayı hak ediyorlar... bilmem anlatabildim mi? Onlara karşı yükümlülüklerimiz var." (Kaybın oğlu)

Arama ve Kimlikleme Süreciyle İlgili Ailelerin Temel Endişeleri

Aileler, aktif şekilde devam eden araştırmalarını dış faktörlerle başa çıkarak ve direnç geliştirerek mütemadiyen yeniden canlandırırken , son yıllarda, bir dizi endişe ve korku nedeniyle dirençlerinin iyice sınandığını belirtmişlerdir. Bu korku ve endişelerden bazıları şunlardır:

⇒ Zamanın tükenmesi korkusu; kilit tanıkların çoktan ölmüş olması veya ölüyor olması ve/veya hala kayıp olanların akıbetlerine ışık tutacak bilgileri paylaşmayı reddetmeleri;

"Daha iyisi için adımlar atıldı. Çabalar sarf edildi. Ancak, bu artık günlük bir mesele değil... ve bu nedenden dolayı bir kayıtsızlık var. Zaman geçiyor, insanlar yaşlanıyor... tanıklar vefat ediyor... Bir şekilde bir kayıtsızlık var. Bir şeylerin gerçekleşebilmesi için daha fazla insan kaynağına ihtiyaç var, bu konuya daha fazla para ayrılmalı." (Kaybın oğlu)

⇒ Olası toplu gömü yerlerinin üzerine binalar/yollar/yeni konutlar inşa edilmesi sebebiyle arazinin topolojisinin zamanla değişmesi, görgü tanıklarının yıllar sonra olası gömü yerlerini bahsi geçen değişimler sonucu tanımlayamaması, yeni kazı alanlarının tespit edilmemesi, bu alanlara erişimin olmaması, kayıpların sonsuza dek kayıp kalacağı anlamına da gelebilir.

"[Yeni kazı alanlarının bulunamadığı haberleriyle] Umudumuzu tamamen kaybediyoruz. Aynı zamanda kayıp kişilerin asla bulunamaması ihtimalinden ve bizim de akıbetlerinin ne olduğunu bilemeyeceğimizden korkuyoruz." (Kaybın kardeşi)

⇒ Ekonomik kaynakların bitmesi halinde, KŞK'nin kritik çalışmasının riske girme hatta tamamen durma olasılığının olması;

"KŞK'nin ekonomik kaynakları biterse ve kayıp şahısların yer tespiti artık mümkün olmazsa ne olacak? Bu insanların akrabaları ne yapacaklar? [Akrabalarının] Kalıntıları bulunamayanlar ne yapacak? Sonsuza dek beklememiz mi gerekecek?" (Kaybın eşi)

⇒ Kayıp olaylarından doğrudan etkilenen neslin ömürlerinin sonuna yaklaşmış olması nedeniyle, aramalara aynı yoğunluk, mesuliyet duygusu ve bilgi birikimi ile devam edecek kimsenin kalmayacak olması;

"Bunu yapacak [kayıpları defnetmek] kadar uzun yaşayamayacağız. Annemin en büyük dileği buydu. Ve o artık aramızda değil... Ben en büyük çocuğum; en iyi hatırlayan benim. Benden sonra gelenler ne biliyor ki? Hiçbir şey bilmiyorlar [durum hakkında]" (Kaybın kızı)

⇒ İnsanların, ilgili kurumların desteği ve onayı olmadan bilgi paylaşmaktan çekinmesi;

> ***"O günlerde neler olduğunu bilen insanlar olduğuna inanıyorum... Yardım etmeye istekli olup olmadıklarından emin değilim. Çünkü... her iki taraftan da insanlar üzerindeki baskıyı biliyorsunuz..."*** (Kaybın eşi)

Ailelerin Bilgi Alma İhtiyacı

Birçok aile, **araştırma, arama ve kimliklendirme** süreçleri de dahil olmak üzere yakınlarının yerleri ve akıbetlerinin belirlenmesinde yürütülen farklı süreçler hakkında daha fazla bilgi almak istemektedir. Mülakat sırasında ailelerin, bu süreçlerle ilgili bilgi seviyelerinin ve farkındalıklarının farklı olduğu tespit edildi ve aileler kayıp olayları ile ilişkin bilgilerin çoğunu medyadan topladıklarını bildirdi. Aileler, yeterli bilgi bulunmadığını ve doğrudan daha güvenilir bir kaynaktan bilgi almayı tercih ettiklerini belirtti.

> ***"Ailenin bunun bir denge olduğunu fark etmesi gerekir; her ailenin kayıplar konusunda neler yapıldığını bildiğini söyleyebilmesi için sürekli güncelleme yapılmasına ihtiyacımız var. Belki de, aileler, kendi yakınının bulunacağının söylenmesiyle kendilerini daha güvende hissedeceklerdir."*** (Kaybın torunu)

Aileler acılarını bir hız trenine binmeye benzetmektedir. Diğer aileler için KŞK tarafından pozitif bir kimlik tespiti yapıldığını öğrendiklerinde umutları yükseliyor, kendi yakınlarının bulunanlar arasında olmadığını öğrendiklerinde ise umutları azalıyor. Kıbrıslı Rum kayıpların %45'i ve Kıbrıslı Türk kayıpların %50'si KŞK tarafından kimliklendirilmiş ve kalıntıları ailelerine teslim edilmiştir, fakat her iki grubun da yarısından fazlası hala kayıptır. Hala haber beklemekte olan (toplamda 1072 kayıp Kıbrıslıya tekabül eden) **748 Kıbrıslı Rum aile** **ve** **186 Kıbrıslı Türk aile** KŞK'nin çalışmalarını engelsiz bir şekilde sürdüreceğinden umutlu olduklarını ve kazıların durdurulması önerildiği takdirde, kayıplar hakkında yapılabilecek hiçbir şey kalmadığı konusunda ikna edilmeleri gerekeceğini söylemektedirler.

> ***"Aileler, 'Neden başkalarını bulduğunuz gibi bizim kayıplarımızı da bulamadınız?' diye soracaktır. Özellikle de para eksikliğinden dolayı böyle olduğu [kazıların durduğu] söylenirse, [aileler] bunun nedenlerini anlayamayacaklardır. [Aramaya devam etmek için] kendi paralarını vereceklerdir. Kazıların bitmesini kabul etmeyeceklerdir."*** (Kaybın Torunu)

4.2 Kayıp Yakınlarının Farkına Varılması ve Yaşadıklarının Daha İyi Anlaşılması İhtiyacı

Mülakat yapılan tüm ailelerin %57'si, yaşadıklarının resmi olarak anlaşılmasına yönelik ihtiyacı ikincil en önemli ihtiyaçları olarak belirtmektedir.

Yaşadıklarının farkına varılması konusu her kayıp ailesi tarafından farklı şekilde yorumlandığı gibi, aynı aile üyeleri arasında dahi yorum farklılıkları görülmüştür. Daha fazla farkına varılma ve anlaşılma ihtiyacı olduğunu ifade eden ailelerin tamamı durumlarının yeterince fark edilmediğini düşünmektedir.

Grafik 6: Görüşülen Ailelerin Beklediği Farkına Varılma ve Yaşadıklarının Anlaşılması Şekli

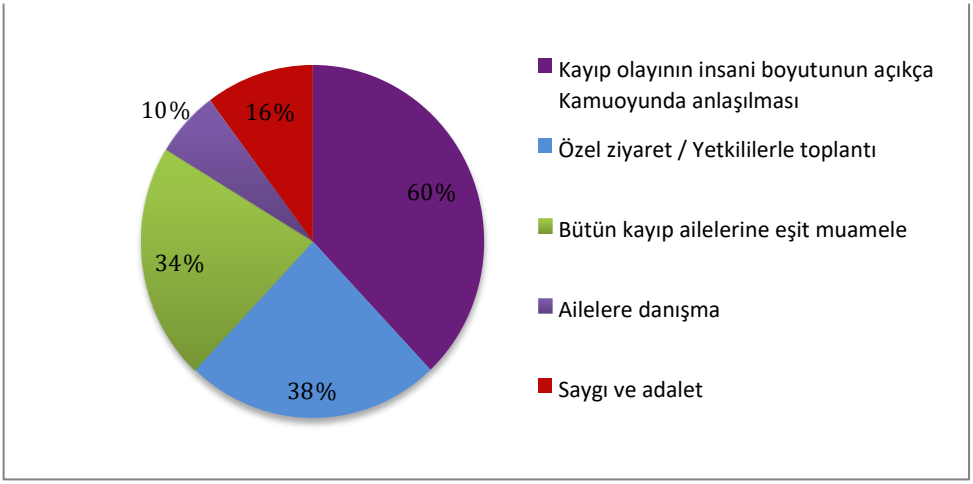

⇒ Kayıp Olayının Insani Boyutunun Kamuoyu Önünde Anlaşışması

Tüm ailelerin yüzde altmışı (% 60), hayati bilgiler yok olmadan önce hem Kıbrıslı Türk hem de Kıbrıslı Rum yetkililerden hala bulunamamış kayıp vakalarının çözülmesine yönelik kamuoyuna çağrıda bulunmalarını istemektedir (bkz. Grafik 6).[9] Aileler, beklemekte olan davaların çözülmesine yol açabilecek bilgilere sahip olanların, ilgili yetkililerce söz konusu bilgileri KŞK ile paylaşma konusunda daha fazla teşvik edilmeleri gerektiğine inanmaktadır.

> ***"Bugün hala kayıp insanların yarısı bile bulunmadı. Şimdi, bu aileler için çok büyük bir problem. Bunca zamandır, insanlardan duymuş olabileceğimiz bilgiler ve onlardan gördüğümüz şeyler [olası gömü yerleri]... Yetkililer gerek Rum tarafında gerekse Türk tarafında böyle bir sorun yokmuş gibi davranıyorlar. Ne kayıp insanların yakınlarına ilgi gösteriyorlar, ne de bunun bir sorun olduğunu kabul edip bu konuda ne yapabileceğimizi söylüyorlar. Bu kayıp yakınları için çok moral bozucu; ve ruhsal çöküşe bile yol açabilir."*** (Kaybın oğlu)

[9] Grafik 6'daki yüzdeler % 100'ü geçmektedir, çünkü her aile üyesi aynı soruya birden fazla cevap verebilmiştir.

Geriye kalan %40 ise ise halkın genel olarak konuyu anlayıp empati kurabilmesi adına kayıp yakınlarının durumunun, ilgili makamlarca yapılan kamuoyu açıklamalarında, daha fazla dile getirilmesini isteyip, bir kez daha kayıplar konusunun insani acısına vurgu yapmalarını arzu etmektedirler. Aileler, ilgili yetkililerin bunu yapabilmeleri için, kendi direniş ve kayıp hikayelerini dinleyip anlamalarına ihtiyaç duyulduğunu söylediler. Bu sayede kişisel hikayelerinin daha geniş kitlelere duyurulacağına inanmaktadırlar.

> ***"Böyle yaşamak istediğimizi mi düşünüyorsunuz? 'Sen yalnızsın; kocan yok mu, senin baban ya da evin yok mu?' gibi etiketlenme istediğimizi mi düşünüyorsunuz? Bazı insanlar çok zalim. Bakın, küçük bir çocuk bu acıyı evine ve yatağına nasıl taşıyabilir? Bunu söylemekten utanıyorum, ama altımı bile ıslattığım oluyordu. Nedenini şimdi anlıyorum. Yaşadıklarımı bir ben bilirim... Hükümette yüksek pozisyona sahip olan bir kişi mecliste bir konferans verdiğinde veya sunum yaptığında ve benim veya diğer kayıp ailelerinin adına konuştuğunda, bunun gerçekten nasıl bir şey olduğunu ne anlayabilir ne de ifade edebilir. Keşke bizi dinlese ve düşüncelerimizi dile getirseler."*** (Kaybın kızı)

⇒ Özel Görüşmeler/ Yetkililerle Toplantılar

Farkında olunmayı ve anlaşılmayı en önemli ihtiyaçlarından birisi olarak gören ailelerin yüzde kırkı (%40), yetkililer tarafından özel yollarla daha fazla destek talep etmektedirler. Kayıpların çocukları ve torunları, çoğu eve bağlı ve halka açık etkinliklere katılamayan yaşlı annelerine yetkililerin ev ziyareti yapmamasından dolayı özellikle hayal kırıklığına uğradıklarını dile getirdiler.

> ***" Devlet, evin babasını kaybetmiş olan bir aileyi desteklemenin yollarını bulmaktan sorumlu olmalıydı. Bunun için birçok yola başvurulabilirdi... ama bize sadece ufak bir emekli maaşı verdiler... ve sorun çözüldü! Sanki bizim sadece paraya değer verdiğimizi düşünüyorlar gibi. Diğer yollar da... bize güncel bilgi vermek olabilir... sevdiklerimizi kaybettiğimiz göz önünde tutulabilir. En azından 'kayıp kişileri bulmak için bugün şunları yaptık ve yarın şu çabaları göstereceğiz' diyerek bize biraz destek olabilirler... Bu bilgiyi sadece televizyondan elde etmek istemiyoruz!"*** (Kaybın eşi)

⇒ Bütün Kayıp Ailelerine Eşit Muamele

Bazı aileler, devletin ve diğer kurumların kayıp şahıslar arasında; ya kayboldukları zamana göre ya da 'Şehitler' ve 'Kayıplar' diyerek 'sivil' veya 'asker' şeklinde ayrımcılık yaptıklarını duyduklarını ve fark gözettiklerini belirtmiştir. Bu ayrım, akrabalarının hayatlarının değerini, askerlerin veya şehitlerinkinden daha az önemli olarak algılayan sivil kayıp ailelerini olumsuz etkilemektedir.

> ***"[Kayıp olan] Sivil vatandaşlar ve şehitler arasında farklılıklar yaratılmıştır; [yetkililer tarafından] aileler için bir ayrım yapılmıştır. Benim annem babam savaşa katılmadı, bu yüzden benim hakkım yok [çünkü onlar askerler gibi 'kahraman' sayılmıyorlar]."*** (Kaybın oğlu)

⇒ Kayıp Ailelerine Danışma

Ailelerin yüzde yirmisi (%20), kendileriyle ilgili kararlar alınmadan önce kendileriyle istişare edilmesini veya kendilerinin gerekli olduğunda karar alma mekanizmalarına dahil edilmelerini takdir edeceklerini belirtmiştir. Bu, ailelere tercih ettikleri tazminat türlerini sorma konusunda bireyselleştirilmiş bir yaklaşım getirmeyi de kapsamaktadır.

> ***"Kararlar alınırken insanlara danışılması gerektiğine inanıyorum. Bir şeyin belirli bir şekilde yapılmasının nedenleri hakkında mesajlar açıkça ortaya konmalıdır."*** (Kaybın torunu)

⇒ Saygı ve Adalet

Görüşme yapılan kişilerin yüzde on altısı (%16) saygı ve adalete olan ihtiyaçlarını dile getirmiştir. Kendileri için adaletin ne anlama geldiği sorulduğunda, görüşülen ailelerin %82'si adaletin kayıp olmuş yakınlarının yeri ve akıbeti konusunda bir cevap almaları, ölmüş olmaları durumunda sevdiklerinin bulunması ve onları ailelerinin istediği şekilde defnedebilmeleri olduğunu bildirmişlerdir (bkz. Grafik 7).

Grafik 7: Saygı ve Adaletin Kayıplar Bağlamındaki Anlamı

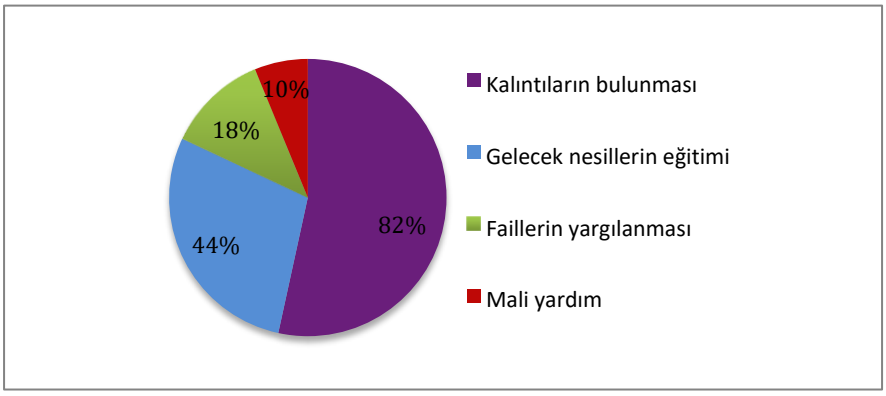

Buna ilaveten ailelerin yüzde kırk dördü (%44) kayıp olmuş yakınları hakkında konuşup kendi yaşanmışlıklarını aktarmalarının gelecek nesilleri eğitebilmek ve bu tür olayların bir daha yaşanmasını önlemek adına çok önemli olduğunu belirtmektedir.[10] Bazı aileler ayrıca kayıp konusunu, Kıbrıs'ta hala kayıp olanların insani yönünü vurgulayacak şekilde okullarda öğretilmesinin ve tartışılmasının çok önemli olduğunu belirtmişlerdir.

[10] Grafik 7'deki yüzdeler % 100'ü geçmektedir çünkü her aile üyesi aynı soruya birden fazla cevap verebilmiştir.

"Yakın tarihimizi okullarımızda öğretmeleri gerekiyor ama düşmanlık yaratmak için değil, çocuklar bizim yakın tarihimizi bilsinler diye. Kızım şehitler hakkında bir şiir yazıp bir ödül kazandı. Arkadaşları ona, 'Şehitler hakkında şiir yazmaktan başka yapacak işin yok muydu ?' demiş. Kızım buna çok sinirlendi. Herkes çocuklarına tarihi anlatmıyor." (Kaybın kızı)

Kendileriyle mülakat yapılan ailelerin bazıları, bunun olacağından şüphe duymalarına rağmen, akrabalarının kaybolmasından sorumlu olanların yargılandığını görme ihtiyacını dile getirmiştir.

"Onlar adalete teslim edilmeyecek. Devlet, bunca yıldır pek çok suçlu kişiyi saklıyor... ve bu nedenle sorumlu olanların yargılanması mümkün değil." (Kaybın kardeşi)

4.3 Psikolojik ve Psikososyal İhtiyaçlar

Kayıp aileleri umut ve umutsuzluk arasında yaşamaya zorlanmakta ve sevdiklerinin akıbetini düşünerek tükenmektedir. Özellikle birinin kayıp olayından sonraki ilk yıllarda olay hakkında bilgi aramanın tamamen normal bir tepki olmasına rağmen, önemli ve kalıcı bir stres kaynağı haline gelmesi mümkündür.

Kaybolmanın meydana gelişinden bu yana geçen sürenin uzun olması ve aramanın yeni bilgiler ortaya çıktıkça değişik boyutlar alması, ailelerin fiziksel ve zihinsel olarak tükenmesine yol açabilmektedir. Nitekim görüşülen kişilerin %50'si, kaybolma olayıyla ilgili yıllardır devam eden derin psikolojik / psikososyal zorlukları üçüncü en büyük sorun olarak bildirtmektedirler.

Aileler Üzerindeki Etkisi

Kıbrıs'taki kayıp konusu sadece bir bireyin yakınının kaybolması şeklinde değil, aynı zamanda tüm ailenin de kayıbının olması şeklinde gerçekleşmiştir. Aileler karmaşık olan bir durum içerisinde hayatlarını idame etmeye çalışmaktadırlar. Ailelerin çoğunluğu sürekli kayıp akrabalarını düşündüklerini bildirmiştir.

Kayıp kişinin öldüğüne dair kanıt, olayların kapanma olasılığı ve sistemli bir manevi destek olmaksızın bu kederin hafiflemesi mümkün değildir.[11] Bir ölüme eşlik edecek olan normal yas tutma sürecini bu tür aileler tamamlayamamakta, ve ölmüş bir kişiyle ilişkin ritüelleri yerine getiremedikleri için uzun süreli (kırk yılı aşkın) bir strese maruz kalmaktadırlar. Bunun yerine, kayıp şahsın akıbetini çevreleyen belirsizlik, kayıp olan akrabanın fiziksel olarak orada olmamasına rağmen aileler için psikolojik olarak her zaman orada olmasına sebep olmaktadır.

> ***"Bu benim iç dünyam... Gün boyunca insanlarla konuşuyorum ve farklı şeyler yapıyorum ama bu konu [kayıp babam] benim iç dünyam. Her zaman aklımda ve kalbimde. Her olay bana bunu hatırlatıyor; her zaman orada. Bu, asla üstesinden gelemediğim tek şey"*** (Kaybın kızı)

Anneler, eşler ve çocuklar, ailelerinden birisinin kaybolmasının ardından ailelerinin parçalandığını bildirmiştir. Erkekler ise bazı durumlarda aile sosyal yapılarının nasıl yok olduğundan bahsetmişlerdir. Bu durum, net cevapların olmamasından dolayı ve kayıp akrabalarının ardında hayatta kalmanın getirdiği suçluluk duygusu, kendilerini umutsuz hissetmelerine neden olmuştur.

> ***"Karımı ve beş çocuğumu kaybettim. Kıbrıs'ta aile önemlidir, ama ben ailemin tamamen yokoluşunu yaşadım. Bu beni mahvetti. Onları toprağa verecek bir tek ben kaldım. Onlar bir kere öldü, ama ben her gün ölüyorum."*** (Kaybın babası)

Bu değerlendirme çerçevesinde görüşülen baba ve kocaların bazıları alkole başladıklarını bildirirken, yine değerlendirme kapsamında görüşülen bazı anne ve eşler kayıp olayının psikolojik etkileriyle başa çıkabilmek için olayın gerçekleşmesinden bu güne ilaç kullandıklarını ifade etmiştir.

> ***"Nasıl aklımı kaybetmedim? Aklınızı kaybedebilirsiniz. Bir sürü ilaç kullanarak ayakta kalabiliyorum."*** (Kaybın annesi) [11]

Kayıp çocukları, ebeveynlerinden birinin kayıp olmasının ağır bedeline katlanmanın yanında anne/babalarının bu yoklukla başa çıkmak için çırpınmasını izlemenin verdiği stresten özellikle bahsetmiştir. Ebeveynleri, kaybedilen akrabalarının belirsizliği ile uğraşırken, hayatta kalan çocuklar, **çift belirsizlik,** kaybolmuş bir akrabaya sahip olma (fiziksel olarak yok fakat psikolojik olarak mevcut olan) ama aynı zamanda çoğunlukla kayıp olan akrabayı aramakla ve/veya ailenin geri kalanlarına finansal destek sağlamakla meşgul olan hayatta kalan ebeveynlerinin zihinsel olarak orada olmaması içerisinde olmuşlardır. Birçoğu, kendilerini sanki her iki ebeveynlerini de kaybedip buna karşılık kendi kendilerine büyümüş gibi hissettiklerini bildirmiştir.

> ***"Ben annemin hem çocuğu hem de kocasıydım... kardeşlerime bakabilmek, onları doyurabilmek adına hiç evlenmedim. Anneme onları [kız ve erkek kardeşlerimi] evlendirmesi için yardım ettim."*** (Kaybın kızı)

Görüşme yapılan çocukların tümü, uzun bir süre boyunca sürekli umut ve umutsuzluk duyguları arasında gelgit yaşamaktan dolayı ödedikleri ağır bedeller hakkında konuşmuştur. Çocuklar, babalarını kaybetmiş olmaya ilave olarak hayatta olan ebeveynlerinin kayıp sevdiklerinin akıbeti konusundaki üzüntüsünü görmekten dolayı kendilerinde ortaya çıkan üzüntüyü dile getirmişlerdir. Nitekim, Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeğiyle yapılan anket sonucunda (DASS-21)[12] değerlendirme kapsamında kendileriyle görüşülen bazı[13] kayıp ebeveynlerinin ve eşlerinin aşırı derecede anksiyete yaşadıkları görülmüştür. Buna ilave olarak, ebeveynlerinin kaygılarını izleyerek büyümenin bir sonucu olarak, birçok çocuğun kendisi de aşırı derecede anksiyete yaşadığını bildirmiştir (bkz. Grafik 8).

[11] Yukarıdaki not 4'e bakınız.
[12] DASS-21 ölçeğinin farklı değişkenlerin (stres, depresyon, anksiyete) nasıl puanlandığını da içeren bir açıklaması şu adresten bulunabilir: http://www2.psy.unsw.edu.au/groups/dass/
[13] DASS-21 anketini toplam 67 aile üyesi tamamlamıştır. Daha fazla bilgi için Metodoloji bölümüne bakınız.

Grafik 8: Kayıp Şahısla ilişkiye Göre DASS Sonuçları

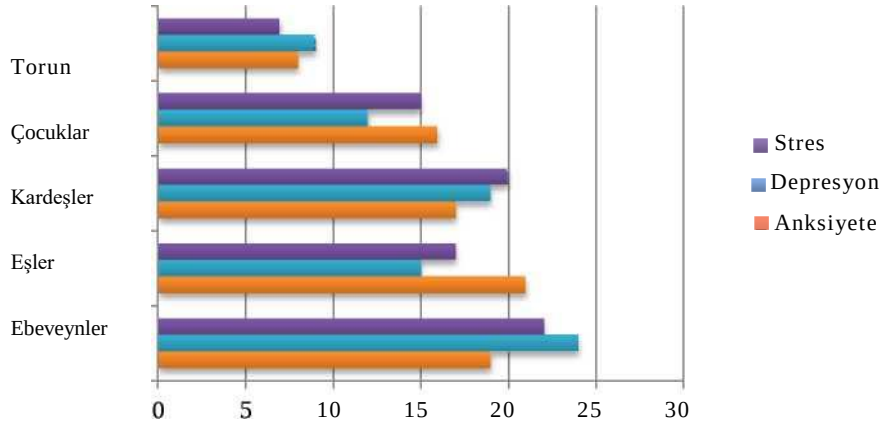

Bazı aileler, aile üyelerinin, sevdikleri ortadan kaybolduktan sonra değişen davranışlarından dolayı 'delirdiğine' inandıklarını da bildirmişlerdir. Bu aileler, bu davranışların tüm dünyadaki kayıp aileleri tarafından yaşandığını ve belirsiz bir kayıpla yaşayanların tipik düşünce, davranış ve eylemleri olduğunu öğrenince şaşırmışlardır.[14]

> ***"Tüm bu yıllar boyunca annemin delirdiğini düşündüm, çünkü kayıp kardeşimin gardırobuna koymak için kıyafet almaya devam ediyordu. Onu doktorlara götürdük; doktor ona ilaç yazdı ve bize onunla bu konu hakkında konuşmamamızın daha iyi olacağını söyledi. Ağlamasını durdurmak için aşırı ilaç kullanıyordu."*** (Kaybın kardeşi)

[14] Yukarıdaki not 4'e bakınız.

Kayıpların Çocuk ve Yaşlı Akrabalarına Psikososyal Destek

Görüşülen tüm Kıbrıslıların dörtte birinden azı (%21) kayıp akrabaları hakkında ya hiç konuşmamayı ya da sadece aile çevresi içinde konuşmayı tercih ettiğini bildirdi. (bkz. Grafik 9). Bu kişiler, empati kuramayan veya onların benzeri olmayan bu özel durumlarını anlamayan bireylerle karşılaşma olasılığına karşın böylesi hassas bir konuyu açma konusunda yakın çevreleri dışında gönülsüz olduklarını bildirmişlerdir. Aslında, birçok aile, bu değerlendirme kapsamında yapılan mülakatlara kadar hiçbir zaman konuyu kendi aralarında ayrıntılı olarak tartışmadıklarını bildirmişlerdir.

Grafik 9: Ailelerin Tercih Ettiği Psikososyal Destek Türü

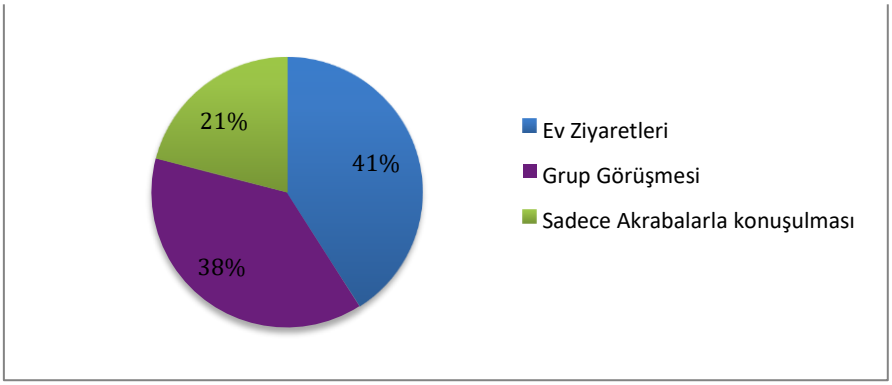

Diğerleri için ise, yıllardır sessizlik içinde yaşamak çok yıpratıcı olmuştur. Bu rapor kapsamında yapılan mülakatlar da dahil olmak üzere yaşanmışlıkları hakkında açıkça konuşabilme fırsatına sahip olmayı yeni bir rahatlama aracı olarak görmüşlerdir. Sonuç olarak, görüşülen kişilerin %38'i, benzer yaşanmışlıkları deneyimlemiş diğer insanlarla daha açık konuşabilmek istediklerini belirtmiştir.

> ***"Ziyaretinizin başında kendimi gergin hissediyordum, ancak sonuna doğru rahatladığımı hissettim. Bu konuda konuşmak için ilk defa ailece bir araya geliyoruz."*** (Kaybın kızı)

Çocukların çoğu, küçükken okulda veya evde deneyimleri hakkında konuşamayacaklarını hissederek büyüdüklerini söylemiştir. Küçük yaşlardan itibaren konu ile ilgili duygularını içlerine atmayı öğrenmiş ve bugüne kadar bu şekilde devam etmişlerdir; annelerinin stresine daha fazla katkıda bulunma korkusuyla duygularını evde paylaşmaktan kaçındıklarını da ifade etmişlerdir. Bu arada, yaşlı aile üyeleri deneyimleri hakkında konuşmak istediklerini, ancak çocukları üzmemek için onların önünde bunu yapmak istemediklerini dile getirmiştir. Sonuç olarak, ebeveynler ve çocukların karşılıklı olarak birbirlerinin üzüntüsünü düşünmeleri yıllar boyunca ailelerin sessiz kalmasına neden olmuştur.

Bazı kayıp çocukları ebeveynlerinin aşırı yalnızlığını; kayıp sevdiklerinin düşüncesi içinde kaybolduklarından evde hiç olmadığı kadar yalnız olduklarını belirtmişlerdir. Nitekim katılımcıların yaşıyla buna tekabül eden depresyon, anksiyete ve stres seviyeleri DASS-21 (olumsuz duygu durumları) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur: Daha yaşlı olan aile bireyleri, özellikle de eve bağımlı olanlar, yüksek düzeylerde depresyon ve strese maruz kalmaya daha çok meyillidir. Gerçekten de, bu değerlendirmeye dahil olan tüm ebeveynler şiddetli depresyon yaşadıklarını bildirirken eşler ise orta derecede depresyon yaşadıklarını bildirmiştir. Bu bulgu araştırmanın ayrıca nitel sonuçlarla da desteklenmektedir.

Sonuç olarak tüm katılımcıların %41'i ebeveynlerinin kendilerini dinleyecek tecrübeli profesyoneller tarafından evde ziyaret edilmesinin olumlu bir adım olacağına inanmaktadır. Coğrafi olarak daha uzakta yaşayanlar özellikle ev ziyareti şeklinde destek istemişlerdir. Sadece kayıp olayları hakkında konuşan bir psikologdan ziyade, sosyal desteğin hem kendileri hem de yaşlı aile bireyleri için daha faydalı olacağını vurgulamışlardır.

> ***"Annem yaşlı ve bakıma muhtaç... Ara sıra birileri onu ziyaret edip bu konulardan bahsetse... Bu olumlu bir şey olurdu."*** (Kayıbın Oğlu)

Kayıp Torunlarına Psikososyal Destek

Değerlendirme kapsamında 44 kayıp torunuyla da mülakat gerçekleştirilmiştir. (toplam mülakat yapılanların %26'sı) Kayıp torunları, kendilerine miras kalan karmaşık rolü şöyle tarif etmiştir: hayatta kalan büyük anne/babasına ve kendi ebeveynlerine bakarken bir taraftan da kayıp akrabanın devam eden arama faaliyetlerinin sorumluluğunu üstlenmek. Büyük çoğunluk kayıp olaylarından doğrudan etkilenmiş olsa da, görüşülen kaybın torunlarının tümü, büyükleri ölmeden önce kayıp akrabalarını bulmak, kimliklendirmek ve defnetmek konusunda bir sorumluluk duygusu hissettiğini açıklamıştır.

> ***"Büyük babamı bulabilirsem, ailem adına önemli bir görevi yerine getirmiş olacağım."*** (Kaybın torunu)

Yaşlıları psikolojik olarak nasıl destekleyebilecekleri hakkında bilgi sahibi olmak ve aynı zamanda kayıp arama süreci ile ilgili bilgi almak, mülakat yapılan kayıp torunları tarafından çok önemli bulunmaktadır. Bu grup özellikle, aile üyelerinin uzun süreli duygusal bakımlarına nasıl hazırlanacaklarını anlamalarına yardımcı olmaları için, kayıp konusu hakkında iyi bilgilendirilmiş deneyimli bir profesyonelin yardımını talep etmişlerdir.

"Bizler, yeni nesil olarak ailelerimizi destekleyecek olanlarız. Hazırlıklı olmamız için yardım gerekiyor. (Kaybın torunu)

4.4 Ekonomik ve İdari İhtiyaçlar

Mülakatlara katılanların yüzde yirmi dokuzu (%29), yakınlarının kaybolması sonucu devam eden ekonomik ve/veya idari sıkıntılarla karşı karşıya olduğunu bildirmiştir.

Görüşülen ailelerin %61'i kayıp akrabalarının kaybolduğu zaman evlerinin geçimini sağlayan kişi olduğunu bildirmiştir. Pek çok aile, özellikle evin geçimini sağlayan kişinin kaybolmasının hemen ardından, yıllarca karşılaştıkları ekonomik zorluklardan bahsetmişken bazıları finansal sıkıntıları hala devam eden bir stres kaynağı olarak göstermiştir.

Sevdikleri kişinin kaybının ardından ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntıları bunca yıl sonra tespit etmek zor olmakla birlikte, bütün aileler kayıp olaylarının bugün dahi devam eden iş bulamama gibi açık ve önemli sonuçları olduğunu bildirmiştir. Bu rapor kapsamında kendileriyle mülakat yapılanların % 17'si istihdam olanaklarının kısıtlı olduğunu belirtilmiştir.

Aileler, işle meşgul olmanın aynı zamanda kayıp şahıs hakkında düşünmekten kaçınmada önemli bir unsur olduğunu bildirmiştir. Çalışmak, hem onları meşgul etme hem de ekonomik bağımsızlıklarını kazandırma açısından iki yönlü fayda sağlamaktadır.

Görüşülen ailelerin çoğu için, kaybettikleri akrabalarının evin geçimini sağlayan birey olmamış olsa bile gelirlerinin önceye göre daha düşük olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, evlerinin geçimini sağlayan bireyi kaybetmiş olan aileler, devam eden ekonomik sıkıntıların kendilerini duygusal olarak da etkilediğini belirtmişlerdir (bkz. Grafik 10). Evlerinin geçimini sağlayan bireyi kaybeden ancak yeterince maddi destek aldıklarını ifade eden aileler ise, bunun sebebinin kendilerini destekleyecek kalıcı işleri olması olduğunu belirtmişlerdir.

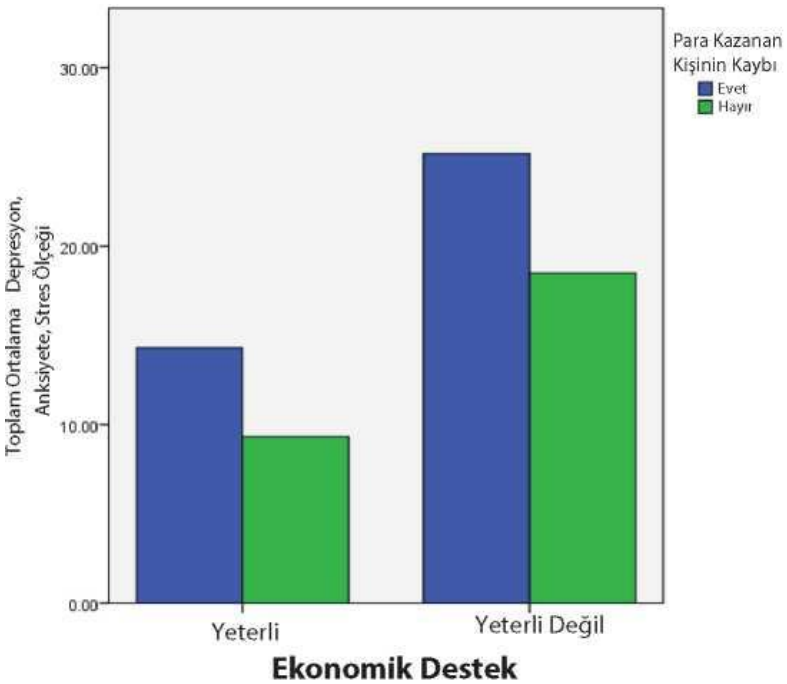

Grafik 10: Evlerinin Geçimini Sağlayan Bireyi Kaybetmenin Mülakat Yapılan Şahısların Manevi Durumuna Etkileri

Kayıpların kız çocukları, kendilerini özellikle savunmasız hissettiklerini bildirmişlerdir çünkü aile birliği parçalandığında, içinde bulundukları mali kırılganlık onları babaları kaybolmamış olsa yapmayacakları tercihleri yapmaya zorlamıştır.

> ***"Annemiz kaybolduktan sonra babamız hükumetten bir maaş alıyordu, ancak yeniden evlendi ve onu bir daha hiç görmedik. Bizimle ilgilenmeyi bıraktı, ben de hayatta kalmak için çok genç yaşta evlendim."*** (Kaybın kızı)

Bazı aileler, başkaları yardım almamışken kendilerinin yardımlardan faydalandıklarını belirtmiştir. Yardım almayanlar, yardım konusundan haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ailelere maddi destek sağlama konusunda tutarlı bir yaklaşımın olmaması, özellikle tıbbi tedaviye ihtiyaç duymaları ve/veya yaşlanmaları durumunda, finansal olarak güvensizlik hissetmelerine sebep olmuştur. Özellikle, kayıp anneleri ve kız çocukları en savunmasız grup olarak öne çıkmaktadır.

İdari İhtiyaçlar

Ailelerin çoğunluğunun kayıp kişiye ait yönetilecek mülk ya da varlığı bulunmadığı gibi, aileler ayrıca genel olarak kayıp şahısın maaşına, emekli aylığına, sosyal güvenliğine erişim ya da boşanma / yeniden evlenme gibi konularda sorun yaşadıklarını da bildirmemişlerdir.

Genel olarak, bu tür sorunlarla karşı karşıya kalanların çoğu bunları çözmeyi başarmıştır.

Kayıp ailelerinin bazıları, ne gibi hak ve menfaatlara sahip olduklarının farkında değilken bazıları, ilgili makamlar tarafından kayıp aileleri olarak hakları ve menfaatleri konusunda daha iyi bilgilendirilmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

> **"Devlet hastanesine gittiğimde, bana 'kayıp şahıs kartım' olup olmadığını sordular... Bunun hakkında hiçbir fikrim yoktu; ilk defa duyuyordum! Bu kartın varlığı hakkında bana bilgi vermeliydiler... ya da bana zaten göndermiş olmaları gerekiyordu. Bu konuyu zaten bilmemi bekliyorlardı ama hiçbir fikrim yoktu. Nasıl bilebilirdim ki? Sonunda, Kayıp Yakınları Komitesi (Dernek) bana da bir kart çıkarttı. Ve şimdi kullanıyorum. Bizim için beş Euro bile... Önemli!"** *(Kaybın eşi)*

Mülakatlara katılanlar, kayıpların kadın ve yaşlı akrabalarının genel geçim durumları konusunda yetkililerin sergiledikleri ilgisizlikten dolayı üzüntü duyduklarını da belirtmiştir. Durumlarına daha fazla dikkat edilmesini ve geçim ihtiyaçlarının anlaşılması için kendilerine bireysel olarak özel ziyaretler yapılmasını istemişlerdir.

> ***"Kimse ne halde olduğumuzu sormadı. Yetkililerden kimse gelmedi. Kimse 'bir şeye ihtiyacınız var mı?' demedi. Asla sorulmadı bu. Eskilerin dediği gibi, 'kendi yağımıza kendi ciğerimizi kavurduk'. Aynen öyle oldu; her şeyi kendi başımıza hallettik."*** (Kaybın kızı)

5. SONUÇ

Hala kayıp akrabalarının akıbeti ve nerede olduğu konusunda cevaplar arayan Kıbrıslı ailelerin yaşadığı etki uzun ömürlü ve derindir. Sevdiklerinin yokluğu ve belirsizlikle başa çıkmada ortaya çıkan psikolojik zorlukların yarattığı duygusal sıkıntılar, kaybolmanın üzerinden elli yıldan uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen hala çok güçlüdür. Günümüzde aileler hem evde tek başlarına hem de sosyal çevrelerinde acı çekmeye devam etmekte, bu ise ailelerin aradıkları cevapları bulamadan rahata kavuşmasının imkansız olduğunu göstermektedir.

Bu değerlendirmeye dahil olan aileler, acılarının sona ermesini canı gönülden istemektedirler.

Hayat defterlerinin bu acı dolu sayfasını, ne kadar acı verici olursa olsun, kültürel olarak kabul edilebilir ve anlamlı bir şekilde kapatmaktan başka bir şey istememektedirler. Bu istek, kayıp olan akrabalarının akıbeti ve nerede olduğu hakkında bir cevap almak, ve eğer ölmüşlerse, sevdiklerinin kalıntılarının bulunması, kimliklendirilmesi ve her ailenin isteğine uygun bir cenaze töreni yapılmasından ibarettir.

Buna rağmen, kayıplar ailelerine iade edilse bile, kaybından dolayı etkilenen birçok kişi birtakım psikolojik rahatsızlıklar yaşamaya devam edecektir çünkü yaşadıkları kaybın asla 'normal' olmadığı veya bir insanın hayatı ve ölümüyle ilgili beklenen seyrin dışında olduğu göz önüne alındığında, aile üyelerinin kayıp olayından sonra geçen yılını geri getiremeyecekleri açıktır. Bir katılımcının belirttiği gibi: “Kemikler ne bana konuşacak ne de sarılacak.”

Bu rapor, kayıp ailelerinin kendileri tarafından ICRC ile yaptıkları bir dizi derinlemesine mülakat yoluyla dile getirdikleri durumlarının bir özetini sunmaktadır. Bu değerlendirmenin ailelerin en acil ihtiyaçlarını ve günlük sıkıntılarını doğrudan paylaşmasına olanak sağlamış olması umulmaktadır. Bu rapor, ailelerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan tüm çabaları bilgilendirmek ve yardımcı olmak için bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Aileler sevdiklerinin kaybıyla ilgili olarak kendilerini tamamen tatmin edecek bir bilgi alana kadar, yakınlarının akıbetlerine ilişkin endişelerine saygı duyulmalı ve ihtiyaçlarına verilecek cevapların bulunmasında bu durum göz önüne alınmalıdır.

6. ÖNERİLER

Bu raporda açıklanan bulgulara dayanarak, hükümet ve sivil toplumdan ilgililerin; ulusal ve uluslararası paydaşlara Kıbrıs'taki kayıp şahıs ve aileleri konusunu ele almalarında yardımcı olmak için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

6.1 Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum Makamlara Yönelik Başlıca Öneriler

Kıbrıs'taki kayıplar konusunu ele almak için, KŞK'nin oluşturulması ve kayıp kişilerin bulunması, kimliklendirilmesi ve ailelerine teslim edilmesi de dahil olmak üzere pek çok şey yapılmıştır. Bununla birlikte Uluslararası İnsani Hukuk, çatışmaların bütün taraflarına silahlı çatışmadan veya diğer şiddet içerikli durumlardan dolayı kayıp olarak bildirilen kişileri bulmak için alınabilecek tüm önlemleri alması ve bu kişilerin akıbetleriyle ilgili olarak ailelerini bilgilendirmesi konusunda uzun vadeli bir görev yüklemektedir.[15] Bu değerlendirmede, ailelerle yapılan görüşmelerden yola çıkarak, ICRC Kıbrıs'taki yetkililere aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

HENÜZ KİMLİKLENMEMİŞ KAYIP ŞAHISLARIN AKIBETİNİ NETLEŞTİRMEK SURETİYLE AİLELERİN BİLME HAKKININ YERİNE GETİRİLMESİ

1. 748 Kıbrıslı Rum aileyi ve 186 Kıbrıslı Türk aileyi (toplamda 1072 kayıp Kıbrıslı kişiye karşılık geliyor)[16] belirsizlikten kurtarmak için mümkün olan tüm önlemlerin alınması ve onların bilme hakkının yerine getirilmesidir. Buna, 1963/1964 ve 1974 olaylarıyla ilgili olarak ortadan kaybolan kişilerin akıbetlerinin ve nerede olduklarının netleştirilmesi de dahildir. Bunu gerçekleştirmek için Kayıp Şahıslar Komitesi'ne (KŞK) gerekli destek ve fon sağlanmalıdır.

KAYIP YAKINLARININ DAHA İYİ ANLAŞILMASI VE FARKINDA OLUNMASI İHTİYACININ KARŞILANMASI

2. Hem resmi hem de özel olarak, kayıp ailelerinin çok yönlü ihtiyaçları kabul görülmelidir. Bu, ailelerin kayıp akrabalarının aranması konusunda kişisel ve insani durumlarına yönelik genel farkındalığın arttırılmasına yardımcı olacaktır. Bunu başarmak için yetkililere, sivil kayıplar da dahil olmak üzere tüm kayıp ailelerinin durumlarını farkına varmalarının ve anlamalarının yollarını içeren bir iletişim stratejisi hazırlamaları önerilir.

3. Ailelerin ihtiyaçlarını ve isteklerini gidermek için mezarlıkların, cenaze törenlerinin ve anıtların inşaa edilmesi gibi işler de dahil olmak üzere kendilerini etkileyecek süreçlerde kayıpların ailelerine danışılmalıdır.

[15] Uluslararası İnsani Örfi Hukuk (CIL) Kural 117, https://www.ICRC.org/customary-IHL/eng/docs/v1 rul
[16] Belirtilen sayı 31.03.2019 tarihi itibarıyla geçerlidir.

PSİKOLOJİK VE PSİKOSOSYAL DESTEK SAĞLANMASI

4. Aile üyelerine psikolojik ve psikososyal destek sağlanmasının önemi kabul edilmelidir. Devlet kurumlarında ve/veya diğer hizmet sağlayıcı yerlerde eğitimli profesyoneller aracılığıyla psikolojik ve psikososyal hizmetlere erişimleri kolaylaştırılmalıdır. Bunu başarmak için, ilgili idareye ve departmanlara bu özel ihtiyaçları karşılamaları için talimat verme yetkisine sahip bir görev gücü oluşturmaları önerilmektedir.

5. Bu türden ihtiyaçları olan ailelerin yaşadığı tüm coğrafi bölgelerde gerek bireysel gerekse grup temelli psikososyal yardım desteği sağlanmalıdır. Böyle bir psikososyal destek sağlaması konusunda iyi eğitimli ve kayıp şahıslar konusunda bilgili yerel hükümet yapıları, STK'lar veya diğer ilgililer tarafından uygulanabilir. Özellikle çocuklar, kardeşler, torunlar ve yaşlı akrabalarının ihtiyaçları ile başa çıkmak için kayıplar ve stratejileri konusundaki tartışmalardan faydalanacaktır.

6. Yaşlı ebeveynler ve kayıp eşleri de dahil olmak üzere ciddi psikolojik ihtiyaçları olan kayıp yakınlarının bu tür kişilerin kendine özgü ihtiyaçları konusunda uzman ruh sağlığı merkezlerine erişim sağlamaları temin edilmelidir.

EKONOMİK VE İDARİ İHTİYAÇLARLA İLGİLENİLMESİ

7. Tüm Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum kayıp ailelerinin ekonomik ve idari ihtiyaçları belirlenmeli (tam bir liste oluşturulmalı).

8. Kayıp ailelerine farklı yasal ve idari süreçler ve bunların gereklilikleri hakkında bilgi sağlanmalı, ailelerin hak sahibi oldukları hizmet ve menfaatlerden haberdar olmaları ve bunlara erişim sağlanmalı ve sağlanan hizmet ve avantajlarda tutarlı olunmasıve ayrımcılık yapılmaması garanti edilmeli.

9. Kayıp şahıslar konusuyla ilgili olan her bir idari tarafın rolü ve sorumluluğu hakkında kamuya rehberlik edilmeli.

6.2 Kıbrıs'taki Kayıp Şahıslar Komitesi'ne (KŞK) Yönelik Öneriler

1. Kayıp olan yakınlarını kendi başlarına arayan aileler için bir sosyal yardım hizmeti oluşturulmalıdır. Bu iletişim, kayıpların ailelerinin KŞK'nin insani çalışmalarının merkezinde olmasını sağlayacak ve ailelerin bilgi alma hakkına destek olacaktır.

2. KŞK'nin araştırma ve kimliklendirme süreçleriyle ilgili bilgiler kayıp aileleriyle paylaşılmalıdır. Bu iletişim, ailelerin doğrudan aradıkları bilgileri bulmalarını sağlayacaktır.

3. KŞK'nin yeni sosyal yardım hizmeti'nin bir parçası olarak, (1) her aileye kayıp akraba(lar)ının aranma durumuna ilişkin düzenli güncelleme yapılmalı; ve (2) aile tarafından verilen ve kayıplar konusunun çözümünde daha fazla yardımcı olabilecek her türlü bilginin alınması ve bu ilave

bilgilerle ne yapıldığı konusunda geri bildirim sağlanmasını içeren iki yönlü bir geri bildirim mekanizması kurulmalıdır.

6.3 Kayıplar

Konusu ile İlgili Diğer Taraflara Yönelik Öneriler

1. Kıbrıs'ta hala kayıp olan kişilerin akıbetinin netleşmesi teşvik edilmeli ve ailelerin bilgi alma haklarını yerine getirmek için KŞK'ya gerekli mali destek sağlanmalıdır.

2. İlgili makamlarla birlikte, kayıp ailelerin çok yönlü ihtiyaçlarına yönelik çeşitli müdahaleler koordine edilmelidir. Bu, tüm bireylerin desteklenmesini ve müdahalelerdeki tüm potansiyel boşlukların tutarlı bir şekilde doldurulmasını sağlayacaktır.

7. EK

KISALTMALAR VE AKRONİMLER

CIL -Uluslararası İnsani Örfi Hukuk
KŞK - Kıbrıs'taki Kayıp Şahıslar Komitesi
DASS - Depresyon, Anksiyete, Stres Ölçeği
AİD - Aile İhtiyaç Değerlendirmesi Ölçeği
GC - Silahlı Çatışma Kurbanlarının Korunması Konulu Dört 1949 Cenevre Sözleşmesi
ICPPED - Uluslararası Zorla Kaybedilmiş Bütün İnsanların Korunması Sözleşmesi
ICRC- Uluslararası Kızılhaç Komitesi
IHL - Uluslararası İnsani Hukuk
IHRL - Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

TEMEL TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Kayıp Şahıs

Kayıp şahıs, ailesinin kendisinden hiç haber alamadığı ve/veya güvenilir bilgilere dayanarak silahlı bir çatışma, uluslararası veya uluslararası olmayan veya diğer şiddet durumları veya tarafsız ve bağımsız bir kuruluş tarafından müdahale edilmesini gerektirebilecek bütün diğer durumlar neticesinde kaybolduğu bildirilen kişidir.[1]

ICPPED'e göre (2006) ICRC'nin tanımı "zorla kaybedilmiş" sayılanları da kapsamaktadır. Kayıp şahısların daha geniş bir tanımlaması, ICCPED kapsamında olmayanları da kapsayacak şekilde tüm kayıp şahısların dahil edilmesini ve ailelerin ihtiyaçlarının, kayıp akrabalarının akıbetini ve yerini bilgi alma hakkı da dahil olmak üzere, temin edilmesini sağlamak amacıyla kasıtlı olarak ICRC tarafından getirilmiştir.

Kayıp Ailesi

Aile genel olarak şunları kapsamaktadır: Çocuklar (evlilik içi veya dışı doğan, evlat edinilen veya üvey çocuklar); beraber yaşanılanlar (yasal olarak evli veya evli olmayan); ebeveynler (üvey anne baba ve evlat edinen anne babalar dahil); kardeşler (yarı kardeşler ve evlat edinilen kardeşler dahil). Bununla birlikte, birçok sosyokültürel bağlamda, aile yukarıda belirtilenlerin çok ötesine geçmekte ve aynı çatı altında yaşayan ya da kendi aralarında yakın ilişkiler içinde olan kişileri de kapsamaktadır.[2]

Aile İhtiyaç Değerlendirmesi[3]

Aile İhtiyaç Değerlendirmesi (AİD), ailelerin yaşadığı spesifik zorlukları, ihtiyaçları ve beklentileri, mevcut kaynakların neler olduğunu, ifade edilen ihtiyaçları gidermek için mevcut olan araçlar ve başa çıkma mekanizmalarını ve uygun bir cevap tanımlamak amacıyla ifade edilen ihtiyaçlar ile sağlanan hizmetler arasındaki boşlukların neler olduğunu anlamayı amaçlayan bir çalışmadır.

[1]Tanımın Dayanağı: ICRC, Missing Persons: A Handbook for Parliamentarians, Geneva, 2009, www.ICRC.org/en/publication/1117- missing-persons-handbook-parliamentarians.
[2] Bkz. ICRC (2013), "Accompanying the Families of Missing Persons: A Practical Handbook", Chapter 1: General information, p.17, aşağıdaki adreste bulunabilir: https://www.ICRC.org/eng/assets/files/publications/ICRC-002-4110.pdf
[3]ICRC (2011), İç Talimatlar: Kayıp Şahısların Ailelerinin İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi, Anahtar tanımlar.

Psikolojik

'Psikolojik' bireysel düşünce ve duyguları ve çevreyi algılama ve durumları analiz etme yollarını ifade eder. 'Psikolojik zorluklar', stresli durumlarla uğraşırken bireylerin yaşadığı sıkıntıları tanımlar. Bu zorluklar davranışları, duyguları, düşünme veya analiz etme veya rutin ayrıntıları ezberlemeyi, başkalarıyla ilişkileri ve fiziksel rahatsızlıklarla ilgisi olmayan ağrı şeklinde etkileyebilir.

Psikososyal

Bu terim bireyler ve onların sosyal çevreleri arasındaki ilişkiyi vurgular. Bu önemli bir ilişki olup bireylerin sosyal ortamındaki değişikliklerden dolayı sağlıklarını ve bununla başa çıkmayı etkileyebilir, bunun tersi de geçerlidir.

Belirsiz Kayıp

Bu terim kapanmamış ya da anlaşılamamış bir kaybı ifade eder. Kişinin kesin olarak öldüğü, yada muhakkak geri döneceği, veya döndüğünde eskisi gibi olacağının hiçbir teyidi olmaması açısından sıradan kayıplardan ayrışır. Belirsiz Kayıp, bir bireyin ruhsal durumundan kaynaklanmaz, daha çok bireyin stres ve belirsizliğini devam ettiren bir dış olaydan kaynaklanır.[4] Bir akrabayı kaybetmenin etkisi, travmatik bir olayın etkileriyle bazı benzerlikler taşımaktadır. Ancak bunlar, her biri kendine özgü psikolojik reaksiyonlar üreten iki farklı deneyimdir. Travmatik bir olay şiddet ve sürenin sınırlılığı ile karakterize edilirken, kayıp akrabalarının kendilerini içinde bulduğu durumun belirli bir zaman sınırı yoktur ve yaşadıkları acı ve stres süreklidir.[5]

[4] Boss, P., (1yyy). Belirsiz Kayıp: Geçmeyecek Bir Keder ile Birlikte Yaşamayı Öğrenmek. Cambridge: Harvard Üniversitesi; Boss, P. (2006) Kayıp, Travma ve Esneklik: Belirsiz kayıp ile yapılan terapötik çalışma, W.W.Norton Company, INC, ISBN: 978-0-39370449-5.

[5] Yukarıdaki not 2'ye bakınız.

Kıbrıslı Rum Üye Ofisi
56 Kyriacou Matsi Avenue, Nicosia
Email: gkc.member.cmp@cytanet.com.cy
Tel.: +357 22 400142

Kıbrıslı Türk Üye Ofisi
204 Tanzimat Sokak, Lefkoşa
E-posta: tkc.office@cmp-cyprus.org
Tel: +90 392 22 81 596

Üçüncü Üye Ofisi (B.M.)
Tel: +357 22 614362

COMMITTEE ON MISSING PERSONS IN CYPRUS
CMP
ICRC